

Изденүүчү Джумабаева Гулайым Абдысаматовнанын «Дин таануу билиминин мазмуну калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери» аттуу 13.00.01 – жалпы педагогика адистиги боюнча кандидаттык илимий даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иш жөнүндө расмий оппоненттин пикири

1. Диссертациялык иштин темасынын актуалдуулугу:

Акыркы 15-20 жылдар аралыгында коомдук илимдерди анын ичинде педагогика илимин изилдөөчүлөр тарабынан совет системасы кулагандан кийинки өлкөлөрдө инсандын адеп-ахлактык жана руханий жактан калыптынышы улам жакырдашып жана татаалдашып бара жаткандыгына басым жасашууда. Жалпы таалим-тарбиянын анын ичинде адеп-ахлактык тарбиянынын деңгээлинин түшүшү социалдык-экономикалык шарттардын өзгөрүүсү, бир системанын экинчи - түп тамырынан бери айырмалаган башка система менен алмашышы, идеологиялык багыттардын белгисиздиги, адамдар тарабынан айлана-чөйрөнү таанып-билүүсү, карым-катнаштарды аңдап, түшүнүүсү, комдогу баалуулуктарды аныктоосу, коомдук көз караштардын, дегеле аң сезимдин өзгөрүшү менен коштолору шексиз. Таалим-тарбия процессиндеги ушундай көрүнүштөрдү Россиялык белгилүү окумуштуу Н.Д. Никандров «Россиядагы орто мектепти бүтүрүүчүлөрүнүн билим сапаты маалыматтуулугу боюнча дүйнөдө алдыңкы орунда болгону менен алардын руханий жактан тарбиясы начар абалда калууда», - деп белгилөө менен билим берүү жана тарбия тармагындагы кризистин түпкү маңызын **«адеп-ахлактын өчүүсү»**, алардын жанында **«орой запкы көрсөтүү жана талаш-тартыштардын кан төгүүлөр аркылуу чечүү менен коштолосу...»** реалдуу, кадыр эсе көрүнүшкө айланып бара жаткандыгы жөнүндө айтат. Окумуштуунун пикири боюнча мындай шартта коомдун руханий кризистен чыгуусу же жаңылануусу динге, өзгөчө россиялык православие динине таянуу менен жетишүүгө болот деген ишенимге таянат. ([Никандров Н.Д. Духовные ценности и воспитание человека //Педагогика. - 1998. - №4. - С.3-82;4).

Ошентип, мамлекет жана анын жарандары руханий жактан тунгуюкка кабылып турган учурда, коомдогу туруктуулукту сактоо, жарандык аң сезимди күчөтүү, көп улуттуулук жана көп маданияттуулук шартында адамдар арасындагы адеп-ахлактык, гуманистик мамилелерди калыптандырууда расмий түрдө кабыл алынган нормалардын, жол-жоболордун жанында, коомдук аң сезимдин өзгөчө бир формасы болуп эсептелген динге, диний окууларга, дин таануу билимине кайрылуу учурдагы таалим-тарбия тармагындагы актуалдуу көрүнүш десек болот.

Мамлекеттин, коомдун динге, диний ишенимдерге карата мамилеси ар бир өлкөнүн негизги закону болуп эсептелген Конституцияда ачыкталган, ал эми Кыргыз Республикасы светтик (динге көз карандысыз, эркин) мамлекет экендиги, билим алуу укугу инсандын социалдык абалы, улуту,

расалык, диний таандыгы, тили ж.б. айырмачылыктарга карабастан эркин экендиги, ошол эле мезгилде динге ишенүү ар бир жарандын ыктыярдуу укугу катары КР Конституциясынын 32 статьясынын 1,2,3,4 пункттарына каралган (КР Конституциясы, 2010 ж).

Жогоруда белгиленгендер, Джумабаева Гулайым Абдысаматовна тарабынан коргоого коюулуп жаткан «Дин таануу билиминин мазмуну калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери» темадагы диссертациялык иш учурдагы адеп-ахлактык жана руханий кризистен чыгуунун жолдорун аныктоого багытталган актуалдуу илимий эмгек экендиги жөнүндө кабар берет. Каралып жаткан диссертациялык иштин илимий күн тартибине келиши жогоруда белгиленген объективдүү кыйынчылыктарды эске алуу менен Кыргыз Республикасынын жарандары ортосунда биримдикти камсыз кылуу, өсүп келе жаткан муундун адеп-ахлактык жактан туура калыптанышына өбөлгө түзүүчү шарт катары орто мектептерде дин таануу билимин киргизүү жана анын мазмунун аныктоо максатын койгон жана ал максатты ишке ашыруу боюнча бир катар милдеттер аныкталган.

2. Диссертациялык иштин илимий натыйжаларына диссертациялык иште жалпы педагогиканын, анын ичинде тарбиянын теориясын жана практикасын өнүктүрүүгө өбөлгө түзө ала турган төмөнкүдөй илимий жыйынтыктарды киргизүүгө болот:

2.1. Жыйынтык. Дин таануу боюнча дүйнөлүк тажрыйбаны изилдөө менен бул тармактагы учурдагы абалды чагылдыруу, окумуштуулардын пикирлерине, социологиялык изилдөөлөрдүн жыйынтыктарына таянуу менен дин таануу илиминин калыптанышы, анын коомдогу ролу, Кыргыз Республикасынын шартында орто мектептерде дин таануу билимин киргизүүнүн зарылчылыгы аныкталган. (1.1., 2.1).

2.2. Жыйынтык. Кыргыз республикасындагы орто мектептерде дин таануу билимин киргизүүгө карата коомчулуктун мамилеси, дин таануу сабыгынын киргизүүнүн себептери жана максаты аныкталган (2.2., 2.3.). Белгиленген жыйынтыкка барууда изденүүчү жаштар арасындагы (баңгилик, аракечтик, сойкулук ж.б.), окуучулар арасында психикалык (апатия, депрессия, агрессия ж.б.) проблемалардын күч алышы, өсүп келе жаткан муунга терс таасир тийгизүүчү жалган маданий окуулардын (окультизм, экстрасенсорика, сыйкыр ж.б.) окуучулардын аң-сезимине чабуул коюуусу, өспүрүмдөр арасында келишпестик арбып, криминалдык проблемалардын кеңейгендиги жөнүндөгү маалыматтар менен берилген.

2.3. Жыйынтык. Дүйнөлүк диний окутуу тажрыйбаларды изилдөөнүн натыйжасында Кыргыз Республикасында дин таануу сабагын киргизүү максатында жогорку класстын окуучулары үчүн окуу программасы иштелип чыккан (3.1., 3.2.). Аталган билим берүү программасы жалпы адеп-ахлактык

маселелерди камтуу менен, инсандын социалдык жактан калыптанышында дин билиминин маңыз, маанисин ачууга арналган.

2.4. Жыйынтык. Учурдагы илимий маалыматтарга таянуу менен мектептерде динди таануу сабагынын 8-11-класстарда окутулуучу билим мазмуну, таалим-тарбиянын усулдары, формалары, уюштуруу жолдору, мугалимге жана окуучуга коюлуучу талаптар иштелип чыккан (3.2., 3.3.). Автор тарбынан сушуталып жаткан диний билим берүү диссертациялык иштин үчүнчү бөлүмүндө орун алып, учурдагы заманбап технологияларды колдонууга чакыруу менен мектеп окуучуларынын дүйнө таануусун кеңейтүү, адеп-ахлактык позициясын чындоого таасир тийгизүүчү каражат катары ар кандай кырдаалдарды талкуулоо, диссуссияларга тартуу сыяктуу интерактивдүү ыкмаларга басым жасалат.

3. Диссертацияда берилген илимий жоболордун, жыйынтыктардын жана сунуштардын негизделиш даражасы.

3.1. Натыйжанын изилдениш деңгээли ынанымдуу, себеби алынган жыйынтыктар Кыргыз Республикасынын шартында орто мектептерде дин таануу билимин киргизүү дүйнөлүк билим берүү мейкиндигиндеги диний тарбия-таалим берүү тажрыйбасын анализдөөгө, учурдагы социологиялык жана статистикалык маалыматтарга жана теология багытындагы изилдөөлөргө таянуу менен инсандын социалдык, адеп-ахлактык жана руханий жактан калыптануусунда диндин жана дин таануу илиминин ролу, мааниси ачыкталган.

3.2. Натыйжа аргументтүү, себеби Кыргыз Республикасындагы орто мектептерде дин таануу сабагын киргизүү, илим менен диндин адамдын аң сезиминин өсүп-өнүгүүсүнө жана инсандык жактан калыптанышындагы, илим менен диндин өзгөчөлүктөрүн эсепке алуу идеясына таянуу жана КР 3600 адам арасында жүргүзүлгөн социологиялык сурамжылоонун натыйжасында берилген. Изилдөө учурунда мектептерде дин таануу билимин киргизүүгө макулдар – 65,3%, каршылары -21,4%, калыстары – 13,3%. боло тургандыгы атайын 2.2. параграфта берилген.

3.3. Натыйжа ынанымдуу, себеби бул жердеги жыйынтыктар, атайын иштелип чыккан «Дин таануу» сабагы боюнча окуу программа учурдагы жаштардын адеп-ахлактык жана руханий жактан тарбиялоодогу татаалдыктарды, алыскы жана жакынкы чектеш мамлекеттердеги динге карата расмий жагдайларды, руханий жана этномаданий көрүнүштөрдү, Ата мекендик жана чет өлкөлүк авторлордун илимий эмгектерди анализдөөнүн натыйжасында орто мектептердин жогорку класстары үчүн дин таануу билиминин мазмуну аныкталган. Изденүүчү дин таануу программасын иштеп чыгууда жана аны таалим-тарбия практикасына сунуштоодо динге, диний ишенимдерге карата бир жактуу мамиледен алыс болуу керек деген ойлорду ортого коет жана өзүнүн жыйынтыктарында көп жылдык илимий-

педагогикалык ишмердүүлүгүнө, республикадагы диний абалды изилдөөгө байланыштуу статистикалык маалыматтарга таянат.

3.4. Натыйжа катары берилген жыйынтыктар ынанымдуу, себеби автор тарабынан сунушталып жаткан дин таануу программасы илимий-методикалык жактан тастыкталган, дин таануу курсун окутуунун мазмуну, окутуу усулдары, таалим-тарбиялык иштерди уюштуруу жолдору, мугалимдер үчүн иштелип чыккан сунуштар, аларга коюлуучу талаптар, дин таануу билимин алуунун натыйжасында пайда болгон окуучунун билими, билгичтиги, көндүмдөрү мектеп шартында тажрыйбадан өткөн жана конкреттештирилген.

Изилдөө учурунда алынган натыйжаларын тастыктоодо автор тарабынан колдонулган методдор изилдөөнүн максат, милдеттерине адекваттуу болуу менен илим изилдөө талаптарына жооп берет. Автор тарабынан иштелип чыккан “Дин таануу” курсу орто мектептердин 8-11 класстарына киргизилип, аталган программанын алкагында окуучуларды адеп-ахлактык талаш-тартыштарда, ар кандай кырдаалдарда туура чечим кабыл ала билүүгө үйрөтүү боюнча кызыктуу маалыматтар топтолгон. Диагностиалык эксперименттер учурунда алынган маалыматтар, окуучулардын көз караштары, жүрүм-туруму, алардын өзгөрүү динамикасы таблицалар менен берилген.

Диссертациянын негизги жоболору, натыйжалары, жыйынтыктары автордун 20 илимий эмгектеринде жарыяланган, алардын ичинде 6 методикалык колдонмо жана 14 макала бар.

4. Диссертациялык иштин практикалык маанилүүлүгү.

Каралып жаткан диссертациялык иштин практикалык маанилүүлүгү КР шартында орто мектептердин 8-11 класстары үчүн «Дин таануу» сабагы боюнча атайын окутуу программасынын иштелип чыккандыгында жатат. Буга байланыштуу:

- автор тарабынан дин таануу сабыгынын максаты, милдеттери жана мазмуну, аталган окутуу программасын билим берүү процессине киргизүүнүн жолдору, окутуу технологиялары, уюштуруу формалары иштелип чыгып, орто мектептердин 8-11 класстарда тажрыйбадан өткөн.

- дин таануу боюнча окутуу программасын КР шартындагы биринчи билим берүү тажрыйбасы жана илимий-методикалык саамалык катары кабыл алууга болот жана аталган программаны кеңири жайылтуу өсүп келе жаткан муундун адеп-ахлактык жана руханий жактан калыптанышына таалим-тарбиялык өбөлгө түзүлөт.

5. Диссертациялык иштин натыйжаларын пайдалануу боюнча конкреттүү сунуштар:

- темага байланыштуу илимий жоболор, теориялык жыйынтыктар Кыргызстандын шартындагы диний абалды эсепке алуу менен иштелип

чыгып, Билим берүү жана илим министирлигине, билим берүү мекемелерине, ЖОЖдор үчүн жана мектеп мугалимдери үчүн айры-айры илимий-методикалык сунуштар менен коштолот жана алардын ичинде:

- дин таануу сабагын берүү үчүн атайын даярдыгы бар адистерди жетиштирүү;
- атайын даярдыгы жетишсиз болгон мугалимдер үчүн дин билими боюнча атайын өркүндөтүү курстарынан өтүү зарылчылыгы;
- райондук билим берүү мекемелери жана мугалимдер тарабынан диний фанатизмге каршы иштер жүргүзүү ж.б.

Диссертанттын теориялык багыттагы табылгалары жана практикалык сунуштары анын 20 ашык илимий эмгектеринде жана методикалык колдонмолордо чагылдырылган.

6. Авторефераттын мазмунунун диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Издөнүүчү Джумабаева Гулайым Абдысаматовнанын “Дин таануу билиминин мазмунун калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери”- деген темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы, адистиги боюнча педагогика илиминин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иштин мазмунун авторефераттын мазмунуна дал келет. Авторефератта кыргыз, орус жана англис тилиндеги резюме берилген.

7. Диссертациялык иште жана авторефератта кездешкен айрым мүчүлүштүктөр.

Каралып жаткан иш негизинен кандидаттык диссертациялар үчүн талаптарга жооп бергендигине карабастан, төмөндөгүдөй айрым мүчүлүштүктөрдөн кур эмес.

1. Диссертациялык иштин 1.2., 2.1., 2.2. параграфтарында орун алган (38 бет көлөмүндө) материалдар инсандын социалдык, интеллектуалдык, адеп-ахлактык жактан калыптанышындагы илим менен диндин ортосундагы кылымдардан бери келе жаткан талаш-тартыштарга арналган. Бул маселе каралып жаткан иштин милдеттеринде тикеден-тике орун албагандыктан, аларга анчалык көп орун берүү зарыл эмес деп ойлойм. Алардын ордуна жогорку класстын окуучулары үчүн ди таануу билиминин мазмунун дидактикалык принциптерди аныктоо менен, ата-энелеринин, мектеп мугалимдеринин динге, диний тарбияга карата көз караштарына, диний тарбия менен улуттук таалим-тарбиянын ортосундагы байланыштарга кеңириреек токтолсо болмок.

2. Диссертациялык иштин экинчи бөлүмүндө диний билим берүү программасынын мазмуну диссертациянын текстинде орун албагандыгы

өкүнүчтүү, ошондой эле иш КРдагы тажрыйбалар, конкреттүү өрнөктөр менен коштолсо, анын баалуулугу дагы артмак.

3. «Дин таануу» сабагы кайсы шаарда, кайсы мектепте окутулгандыгы, башкача айтканда, дин таануу сабагы боюнча билим программасы качан, кимдер тарабынан окутулгандыгын так жана даана чагылдуруу зарыл, себеби муну иштин логикасы, максаты жана милдеттери талап кылат.

4. Диссертациялык ишти жазууда, тариздөөдө бир топ орфографиялык, техникалык мүчүлүштүктөр, шилтемелердин так эместиги ж.б. кездешет.

Белгиленген мүчүлүштөр каралып жаткан диссертациялык иштин жалпы илимий деңгээлине шек келтирбейт, жалпысынан алганда Джумабаева Гулайым Абдысаматовнанын «Дин таануу билиминин мазмун калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери» аттуу кандидаттык илимий даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иш 13.00.01. – жалпы педагогика адистигине ылайык келип, КР ЖАКтын педагогика адистиги боюнча кандидаттык окумуштуулук даражаны ыйгаруу боюнча Жобонун 10 пунктуна туура келген, өз алдынча аткарылган илимий иш катары бааланат жана изденүүчү педагогика илиминин кандидаты даражасын ыйгарууга татыктуу.

Расмий оппонент,
КУУ мектепке чейинки, мектеп педагогикасы
жана билим берүү технологиялар кафедрасынын
профессору, педагогика илиминин доктору,
Эл аралык педагогика жана коомдук илимдер
Академиясынын анык мүчөсү (Москва)

Асипова Н.А.

А. А. Асипова
КБ Башкы

Кандидаттык иштин жана диссертациянын баасын берүү үчүн
(Асипова)